

**Dohovor o právach
dieťaťa**

Distribúcia
VŠEOBECNÁ

CRC/C/GC/12
20. júla 2009

Originál: V ANGLIČTINE

VÝBOR PRE PRÁVA DIEŤAŤA
päťdesiateprvé zasadanie
Ženeva, 25. mája -12. júna 2009

VŠEOBECNÝ KOMENTÁR Č. 12 (2009)

Právo dieťaťa byť vypočuté

OBSAH

	<i>Odstavce</i>	<i>Strana</i>
I. ÚVOD	1 - 7	5
II. CIELE	8	6
III. PRÁVO DIEŤAŤA BYŤ VYPOČUTÉ: PRÁVO JEDNOTLIVÉHO DIEŤAŤA A PRÁVO SKUPÍN DETÍ.....	9 - 136	7
A. Právna analýza	15 - 67	8
1. Doslovná analýza článku 12	19 - 39	8
(a) Odstavec 1 článku 12	19 - 31	8
(i) „Musia zabezpečiť“	19	8
(ii) „Schopné formulovať svoje vlastné názory“	20 - 21	9
(iii) „Právo slobodne vyjadrovať takéto názory“	22 - 25	10
(iv) „Vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho (dieťaťa) dotýkajú“	26 - 27	10
(v) „Pričom sa názorom dieťaťa musí dávať primeraná váha podľa veku a vyspelosti dieťaťa“	28 - 31	11
(b) Odstavec 2 článku 12	32 - 39	11
(i) „Právo dieťaťa byť vypočuté v každom súdnom a administratívnom konaní, ktoré sa ho (dieťaťa) dotýka“	32 - 34	11
(ii) „Priamo alebo prostredníctvom zástupcu alebo príslušného orgánu“	35 - 37	12
(iii) „Spôsobom, ktorý je v súlade s procedurálnymi pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva“	38 - 39	12
2. Kroky pri realizácii práva dieťaťa byť vypočuté	40 - 47	12
(a) Príprava	41	13
(b) Vypočutie	42 - 43	13
(c) Posúdenie schopnosti dieťaťa	44	13

OBSAH (pokračovanie)

	<i>Odstavce</i>	<i>Strana</i>
(d) Informácia o váhe prikladanej názorom dieťaťa (spätná väzba)	45	13
(e) Sťažnosti, opravné prostriedky a náprava krívd	46 - 47	13
3. Záväzky štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru	48 - 67	14
(a) Základné záväzky štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru	48 - 49	14
(b) Konkrétne povinnosti ohľadom súdnych a administratívnych konaní.....	50 - 67	15
(i) Právo dieťaťa byť vypočuté v občianskoprávných súdnych konaniach	50 - 56	15
Rozvod a odluka	51 - 52	15
Odlúčenie od rodičov a alternatívna starostlivosť	53 - 54	15
Adopcia a <i>kafalah</i> islamského práva	55 - 56	15
(ii) Právo dieťaťa byť vypočuté v trestných súdnych konaniach	57 - 64	16
Dieťa ako delikvent	58 - 61	16
Dieťa ako obeť a dieťa ako svedok	62 - 64	16
(iii) Právo dieťaťa byť vypočuté v administratívnych konaniach	65 - 67	17
B. Právo dieťaťa byť vypočuté a jeho súvis s inými ustanoveniami Dohovoru	68 - 88	17
1. Články 12 a 3	70 - 74	17
2. Články 12, 2 a 6	75 - 79	18
3. Články 12, 13 a 17	80 - 83	19
4. Články 12 a 5	84 - 85	20
5. Článok 12 a realizácia práv dieťaťa vo všeobecnosti	86 - 88	20

OBSAH (pokračovanie)

	<i>Odstavce</i>	<i>Strana</i>
C. Realizácia práva dieťaťa byť vypočuté v rôznych prostrediach a situáciách	89 - 131	21
1. V rodine	90 - 96	21
2. V alternatívnej starostlivosti	97	22
3. V zdravotnej starostlivosti	98 - 104	23
4. Vo vzdelávaní a škole	105 - 114	24
5. Pri hrách a rekreačných, športových a kultúrnych aktivitách	115	25
6. Na pracovisku	116 - 117	26
7. V situáciách zahŕňajúcich násilie	118 - 121	26
8. Pri rozvoji stratégií prevencie	122	27
9. V imigračných a azylových konaniach	123 - 124	27
10. V núdzových situáciách	125 - 126	28
11. V národnom a medzinárodnom prostredí	127 - 131	28
D. Základné požiadavky pre realizáciu práva dieťaťa byť vypočuté	132 - 134	29
E. Závery	135 - 136	31

Právo dieťaťa byť vypočuté

Článok 12 Dohovoru o právach dieťaťa stanovuje:

“1. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru, musia zabezpečiť dieťaťu, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, právo slobodne vyjadrovať takéto názory vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa názorom dieťaťa musí prikladať primeraná váha podľa veku a vyspelosti dieťaťa.

2. Za týmto účelom sa dieťaťu musí predovšetkým poskytnúť možnosť, aby bolo vypočuté v každom súdnom alebo administratívnom konaní, ktoré sa ho dotýka, a to buď priamo alebo prostredníctvom zástupcu alebo príslušného orgánu, spôsobom, ktorý je v súlade s procedurálnymi pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva.“

I. ÚVOD

1. Článok 12 Dohovoru o právach dieťaťa (Dohovoru) je unikátne ustanovenie paktu o ľudských právach; rieši právne a sociálne postavenie detí, ktoré na jednej strane nemajú plnú autonómiu dospelých, no na druhej strane sú subjektami práv. Odstavec 1 zabezpečuje každému dieťaťu schopnému formulovať svoje vlastné názory právo slobodne vyjadrovať takéto názory vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom názorom dieťaťa musí byť prikladaná primeraná váha podľa veku a vyspelosti dieťaťa. Odstavec 2 konkrétne uvádza, že dieťaťu musí byť poskytnuté právo byť vypočuté v akýchkoľvek súdnych, resp. administratívnych konaniach, ktoré sa ho dotýkajú.

2. Právo všetkých detí byť vypočuté a brané vážne predstavuje jednu zo základných hodnôt Dohovoru. Výbor pre práva dieťaťa (Výbor) označil článok 12 ako jeden zo štyroch všeobecných princípov Dohovoru, pričom ostatné sú právo na nediskrimináciu, právo na život a rozvoj a branie primárneho ohľadu na najlepší záujem dieťaťa, čo zdôrazňuje fakt, že tento článok ustanovuje nielen určité právo ako také, ale že toto právo by malo byť brané do úvahy pri interpretácii a realizácii všetkých ostatných práv.

3. Od prijatia Dohovoru v roku 1989 bol dosiahnutý značný pokrok na miestnej, národnej, regionálnej a globálnej úrovni pri vypracovávaní legislatívy, postupov a metodiky, ktoré majú podporovať realizáciu článku 12. V posledných rokoch sa vynorila široká prax, široko chápaná ako „účasť“, aj keď sa tento samotný termín neobjavuje v texte článku 12. Tento termín sa vyvinul a teraz sa široko používa na opísanie prebiehajúcich procesov, ktoré zahŕňajú zdieľanie informácií a dialóg medzi deťmi a dospelými na základe vzájomného rešpektu, v ktorých deti môžu zisťovať, ako sú ich názory a názory dospelých brané do úvahy a ako formujú výsledky takýchto procesov.

4. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, opätovne potvrdili svoj záväzok realizovať článok 12 na dvadsiatomsiedmom špeciálnom zasadaní Valného zhromaždenia o deťoch v roku

2002.¹ Výbor však poznamenáva, že vo väčšine spoločností po celom svete je realizácia práva dieťaťa vyjadrovať svoje vlastné názory na širokú škálu záležitostí nad'alej sťažovaná mnohými dlhodobými praktikami a postojmi, ako aj politickými a ekonomickými bariérami. Aj keď ťažkosti zažívajú mnohé deti, Výbor obzvlášť uznáva, že určité skupiny detí, vrátane mladších chlapcov a dievčat, ako aj deti patriace k marginalizovaným a znevýhodneným skupinám, čelia osobitným bariéram pri realizácii tohto práva. Je tu potreba lepšieho chápania, čo článok 12 znamená, a ako ho plne realizovať pre každé dieťa.

5. V roku 2006 Výbor zorganizoval deň všeobecnej diskusie o práve dieťaťa byť vypočuté, aby preskúmal zmysel a význam článku 12, jeho súvis s inými článkami a medzery, správnu prax a prioritné záležitosti, ktoré je potrebné riešiť, aby sa presadilo využívanie tohto práva.² Tento všeobecný komentár vychádza z výmeny informácií, ku ktorej došlo v daný deň, zahŕňajúcej deti, akumulované skúsenosti Výboru pri skúmaní správ štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, a veľmi významné odborné znalosti a skúsenosti z prenášania práva stelesneného v článku 12 do praxe vládami, mimovládnyimi organizáciami (MVO), komunitnými organizáciami, rozvojovými agentúrami a samotnými deťmi.

6. Tento všeobecný komentár najprv uvádza právnu analýzu dvoch odstavcov článku 12, a potom vysvetľuje požiadavky, ktoré je potrebné splniť, aby sa dosiahla plná realizácia tohto práva, najmä v prípadoch súdnych a administratívnych konaní (časť A). V časti B je prediskutovaný súvis článku 12 s tromi ďalšími všeobecnými princípmi Dohovoru, ako aj jeho vzťah k iným článkom. Požiadavky a vplyv práva dieťaťa byť vypočuté v rôznych situáciách a prostrediach sú načrtnuté v časti C. Časť D vytyčuje základné požiadavky pre realizáciu tohto práva a závery sú prezentované v časti E.

7. Výbor odporúča, aby štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, všeobecne šírili tento všeobecný komentár vo vládných a administratívnych štruktúrach, ako aj medzi deťmi a v občianskej spoločnosti. To bude vyžadovať preklad do príslušných jazykov, dávanie k dispozícii verzií zrozumiteľných pre deti, organizovanie seminárov a prediskutovanie jeho dôsledkov a toho, ako ho najlepšie realizovať a zahrnúť do zaškolovania všetkých profesionálnych pracovníkov pracujúcich pre deti a s deťmi.

II. CIELE

8. Celkovým cieľom tohto všeobecného komentára je podpora štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, pri ich efektívnej realizácii článku 12. V rámci toho sa snaží:

- Posilniť chápanie zmyslu článku 12 a jeho dôsledkov pre vlády, zainteresované inštitúcie a osoby, mimovládne organizácie a širokú spoločnosť;

¹ Rezolúcia S-27/2 „Svet vhodný pre deti“, prijatá Valným zhromaždením v roku 2002.

² Pozrite si odporúčania zo dňa všeobecnej diskusie v roku 2006 o práve dieťaťa byť vypočuté, k dispozícii na : http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/discussion/Final_Recommendations_after_DGD.doc.

- Upresniť rozsah legislatívy, postupov a praxe potrebných na dosiahnutie plnej realizácie článku 12;
- Zdôrazniť pozitívne prístupy pri realizácii článku 12, získavajúc zo skúseností Výboru z monitorovania;
- Navrhnuť základné požiadavky pre správne spôsoby prikladania primeranej váhy názorom detí vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ich dotýkajú.

III. PRÁVO BYŤ VYPOČUTÉ: PRÁVO JEDNOTLIVÉHO DIEŤAŤA A PRÁVO SKUPÍN DETÍ

9. Tento všeobecný komentár je štruktúrovaný podľa rozlišovania Výborom medzi právom dieťaťa byť vypočuté ako jednotlivého dieťaťa a právom byť vypočuté aplikovaným na skupinu detí (napr. triedu detí, deti v určitej štvrti, deti určitej krajiny, deti s postihnutím, alebo dievčatá). Toto je dôležité rozlišovanie, pretože Dohovor stanovuje, že štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, musia zabezpečiť právo dieťaťa byť vypočuté podľa veku a vyspelosti dieťaťa (pozrite nižšie právnu analýzu odstavcov 1 a 2 článku 12).

10. Podmienku veku a vyspelosti je možné posúdiť, keď je jednotlivé dieťa vypočuté, a tiež keď sa skupina detí rozhodne vyjadriť svoje názory. Úloha posúdiť vek a vyspelosť dieťaťa je uľahčená, keď je daná skupina zložkou trvalej štruktúry, ako je rodina, trieda školopovinných detí alebo obyvatelia určitej štvrte, no je sťažovaná, keď sa deti vyjadrujú kolektívne. Aj keď štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, čelia ťažkostiam pri posudzovaní veku a vyspelosti, Výbor dôrazne odporúča, aby štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, vynaložili všetko úsilie na vypočutie, resp. pátranie po názoroch takýchto detí, ktoré hovoria kolektívne.

11. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, by mali nabádať dieťa, aby formulovalo svoj slobodný názor, a mali by zabezpečiť prostredie, ktoré umožní dieťaťu využiť jeho právo byť vypočuté.

12. Názory vyjadrené deťmi môžu pridať dôležité pohľady a skúsenosti a mali by byť zvažované pri rozhodovaní, vytváraní postupov a príprave zákonov a/alebo opatrení, ako aj ich vyhodnocovaní.

13. Tieto procesy sa zvyčajne nazývajú účasťou. Uplatnenie práva dieťaťa, resp. detí byť vypočuté je kritickým prvkom takýchto procesov. Myšlienka účasti zdôrazňuje, že zapojenie detí by nemalo byť len chvíľkovým krokom ale počiatočným bodom pre intenzívnu výmenu medzi deťmi a dospelými ohľadom vypracovávaní smerníc, programov a opatrení vo všetkých dôležitých kontextoch života detí.

14. V časti A (právna analýza) tohto všeobecného komentára sa Výbor zaoberá právom jednotlivého dieťaťa byť vypočuté. V časti C (realizácia práva byť vypočuté v rôznych prostrediach a situáciách) Výbor zvažuje právo jednotlivého dieťaťa a detí ako skupiny byť vypočutými.

A. Právna analýza

15. Článok 12 Dohovoru stanovuje právo každého dieťaťa slobodne vyjadrovať svoje názory vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú a následné právo, aby týmto názorom bola prikladaná primeraná váha podľa veku a vyspelosti dieťaťa. Toto právo ukladá jasný právny záväzok pre štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, uznať toto právo a zabezpečiť jeho realizáciu vypočutím si názorov dieťaťa a prikladaním im primeranej váhy. Tento záväzok požaduje od štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, s ohľadom na ich konkrétny právny systém, aby priamo zaručili toto právo alebo prijali alebo revidovali zákony tak, aby dieťa mohlo toto právo plne využívať.

16. Dieťa však má právo nevyužiť toto právo. Vyjadrenie názorov je pre dieťa možnosťou, nie povinnosťou. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, musia zaistiť, aby dieťa dostalo všetky potrebné informácie a poučenia, aby sa mohlo rozhodnúť v prospech svojho najlepšieho záujmu.

17. Článok 12, ako všeobecný princíp, stanovuje, že štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, sa musia snažiť zaistiť, aby sa ním riadila interpretácia a realizácia všetkých ostatných práv zahrnutých do Dohovoru.³

18. Článok 12 prehlasuje, že dieťa je držiteľom práv, ktoré majú vplyv na jeho život, a nielen práv, ktoré sú odvodené z jeho zraniteľnosti (právo na ochranu) alebo závislosti na dospelých (právo na zaopatrenie).⁴ Dohovor uznáva, že dieťa je subjektom práv, a že takmer celosvetová ratifikácia tohto medzinárodného nástroja štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, zdôrazňuje toto postavenie dieťaťa, ktoré je jasne vyjadrené v článku 12.

1. Doslovná analýza článku 12

(a) Odstavec 1 článku 12

(i) „Musia zabezpečiť“

19. Článok 12, odstavec 1, stanovuje, že štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, „musia zabezpečiť“ právo dieťaťa slobodne vyjadrovať svoje vlastné názory. „Musia zabezpečiť“ je právny termín osobitnej sily, ktorý neponecháva žiadnu voľnosť štátom, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, na vlastné uváženie. V súlade s tým sú štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, striktné zaviazané prijať adekvátne opatrenia na plnú realizáciu tohto práva pre všetky deti. Tento záväzok obsahuje dva prvky za účelom zabezpečenia, aby zavedené

³ Pozrite si Všeobecný komentár výboru č. 5 (2003) o všeobecných opatreniach realizácie Dohovoru o právach dieťaťa (CRC/GC/2003/5).

⁴ Dohovor sa bežne nazýva skratkou tri “p”: provision (zaopatrenie), protection (ochrana) a participation (účasť).

mechanizmy žiadali o názory dieťaťa vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, a prikladali týmto názorom primeranú váhu.

(ii) „Schopné formulovať svoje vlastné názory“

20. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, musia zabezpečiť právo byť vypočuté pre každé dieťa „schopné formulovať svoje vlastné názory“. Toto slovné spojenie by sa nemalo vnímať ako obmedzenie, ale ako povinnosť štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby posudzovali schopnosť dieťaťa formulovať svoj nezávislý názor do najväčšej možnej miery. To znamená, že štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, nemôžu začínať s predpokladom, že dieťa nie je schopné vyjadriť svoje vlastné názory. Naopak, štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, by mali predpokladať, že dieťa je schopné vyjadrovať svoje vlastné názory a uznať, že má právo ich vyjadrovať; nie je na dieťati, aby najprv dokázalo svoju schopnosť.

21. Výbor zdôrazňuje, že článok 12 nezavádza žiadny vekový limit na právo dieťaťa vyjadrovať svoje vlastné názory, a odrádza štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, od zavádzania vekových limitov, či už zákonom alebo v praxi, ktoré by obmedzili právo dieťaťa byť vypočuté vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú. Ohľadom tohto Výbor zdôrazňuje nasledujúce:

- Poprvé, Výbor vo svojich odporúčaní po dni všeobecnej diskusie o realizácii práv dieťaťa nízkeho veku v roku 2004 zdôraznil, že koncepcia dieťaťa ako držiteľa práv je „... zakotvená v každodennom živote dieťaťa od útleho veku“.⁵ Výskum ukazuje, že dieťa je schopné formulovať názory od najútlejšieho veku, dokonca aj keď ich nemusí byť schopné vyjadriť verbálne.⁶ Z toho vyplýva, že plná realizácia článku 12 vyžaduje uznanie a rešpektovanie neverbálnych foriem komunikácie, vrátane hry, reči tela, výrazov tváre a kreslenia a maľovania, prostredníctvom ktorých veľmi malé deti prejavujú chápanie, voľby a preferencie.
- Podruhé, nie je potrebné, aby dieťa malo kompletné vedomosti o všetkých aspektoch záležitosti, ktorá sa ho dotýka, ale aby danú záležitosť dostatočne pochopilo na to, aby bolo schopné vhodne formulovať svoje vlastné názory na ňu.
- Potretie, štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, sú tiež zaviazané zaistiť realizáciu tohto práva pre deti, ktoré majú ťažkosti s tým, aby boli vypočuté. Napríklad, deti s postihnutím by mali byť vybavené prostriedkami pre akýkoľvek spôsob komunikácie a malo by im byť umožnené používať ich na uľahčenie vyjadrovania ich názorov. Musí byť tiež vynaložené úsilie na dosiahnutie uznania práva vyjadrovať názory pre deti menších, pôvodného obyvateľstva a migrantov, ktoré nerozprávajú jazykom väčšiny.

⁵ CRC/C/GC/7/Rev.1, odstavec 14.

⁶ Cf. Lansdown G., “The evolving capacities of the child”, Innocenti Research Centre, UNICEF/Save the Children, Florence (2005).

- A nakoniec, štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, musia si byť vedomé potenciálnych negatívnych dôsledkov akéhokoľvek neohľaduplného uplatňovania tohto práva, najmä v prípadoch veľmi malých detí, alebo v prípadoch, keď je dieťa obeťou trestného činu, sexuálneho zneužitia, násilia alebo iných foriem zlého zaobchádzania. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, musia prijať všetky potrebné opatrenia na zaistenie uplatnenia práva na vypočutie tak, aby bola zabezpečená plná ochrana dieťaťa.

(iii) „Právo slobodne vyjadrovať takéto názory“

22. Dieťa má právo „slobodne vyjadrovať takéto názory“. „Slobodne“ znamená, že dieťa môže vyjadrovať svoje názory bez nátlaku a môže si vybrať, či chce využiť svoje právo byť vypočuté. „Slobodne“ tiež znamená, že dieťa nesmie byť manipulované a vystavované nepatričnému ovplyvňovaniu alebo nátlaku. „Slobodne“ je vnútorne spojené s „vlastným“ pohľadom dieťaťa: Dieťa má právo vyjadrovať svoje vlastné názory a nie názory iných.

23. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, musia zabezpečiť podmienky pre vyjadrenie názorov, ktoré vysvetlia individuálnu a sociálnu situáciu dieťaťa, a prostredie, v ktorom sa dieťa bude cítiť rešpektované a v bezpečí, keď bude slobodne vyjadrovať svoje názory.

24. Výbor zdôrazňuje, že s dieťaťom by nemal byť vykonávaný rozhovor viackrát, než je potrebné, najmä ak sa skúmajú udalosti, pri ktorých došlo k ublíženiu. „Vypočutie“ dieťaťa je obtiažny proces, ktorý môže mať traumatizujúci vplyv na dieťa.

25. Realizácia práva dieťaťa vyjadrovať svoje vlastné názory vyžaduje, aby dieťa bolo informované tými, ktorí sú zodpovední za vypočutie dieťaťa, a rodičmi dieťaťa, resp. jeho opatrovníkom, o všetkých záležitostiach, názoroch a možných rozhodnutiach, ktoré sa majú prijať, a o ich dôsledkoch. Dieťa musí byť tiež informované o podmienkach, za ktorých bude požiadané vyjadriť svoje názory. Toto právo na informovanie je podstatné, pretože je predpokladom pre rozhodnutia dieťaťa na základe objasnenia.

(iv) „Vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho (dieťaťa) dotýkajú“

26. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, musia zabezpečiť, aby dieťaťu bolo umožnené vyjadriť svoje názory „vo všetkých záležitostiach“, ktoré sa ho „dotýkajú“. To predstavuje druhé vymedzenie tohto práva: Dieťa musí byť vypočuté, ak sa ho daná prediskutovaná záležitosť dotýka. Táto základná podmienka musí byť rešpektovaná a široko chápaná.

27. Otvorená pracovná skupina vytvorená Komisiou pre ľudské práva, ktorá pripravila návrh textu Dohovoru, odmietla návrh definovať takéto záležitosti zoznamom obmedzujúcim zvažovanie názorov dieťaťa, resp. detí. Namiesto toho bolo rozhodnuté, že právo dieťaťa byť vypočuté by sa malo vzťahovať na „všetky záležitosti, ktoré sa ho dotýkajú“. Výbor je znepokojený tým, že deťom je často upierané právo byť vypočutými, aj keď je zrejmé, že zvažovaná záležitosť sa ich dotýka, a že sú schopné vyjadriť svoje vlastné názory ohľadom danej záležitosti. Aj keď Výbor podporuje širokú definíciu „záležitostí“, ktorá tiež zahŕňa záležitosti, ktoré nie sú v Dohovore explicitne uvedené, uznáva výraz „ktoré sa ho (dieťaťa) dotýkajú“,

ktorý bol pridaný, aby sa vyjasnilo, že zámerom nebolo získať všeobecný politický mandát. Avšak prax, vrátane Svetového summitu pre deti, ukazuje, že široká interpretácia záležitostí dotýkajúcich sa dieťaťa a detí pomáha zapájať deti do sociálnych procesov ich vlastných komunit a spoločností. Preto štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, by mali starostlivo počúvať názory detí, kdekoľvek ich pohľad môže zvýšiť kvalitu riešení.

(v) „pričom sa názorom dieťaťa musí prikladať primeraná váha podľa veku a vyspelosti dieťaťa“

28. Názorom dieťaťa sa musí prikladať „primeraná váha podľa veku a vyspelosti dieťaťa“. Táto klauzula sa týka schopnosti dieťaťa, ktorá sa musí posúdiť, aby sa jeho názorom dala primeraná váha, resp. aby dieťa bolo informované o tom, ako jeho názory ovplyvnili výsledok daného procesu. Článok 12 stanovuje, že nestačí dieťa jednoducho len vypočúť; názory dieťaťa musia byť vážne zvážené, keď je dieťa schopné formulovať svoje vlastné názory.

29. Požadovaním, aby primeraná váha bola prikladaná podľa veku a vyspelosti, článok 12 vyjasňuje, že samotný vek nemôže určovať význam názorov dieťaťa. Úroveň chápania u detí nie je rovnomerne spojená s ich biologickým vekom. Výskum preukázal, že informácie, skúsenosti, prostredie, spoločenské a kultúrne očakávania a úrovne podpory prispievajú k rozvoju schopností dieťaťa formulovať svoj názor. Z tohto dôvodu je potrebné posudzovať názory dieťaťa preskúmaním prípad od prípadu.

30. Vyspelosť sa týka schopnosti pochopiť a posúdiť dôsledky konkrétnej záležitosti a musí sa preto zvažovať pri stanovovaní individuálnej schopnosti dieťaťa. Vyspelosť sa ťažko definuje; v kontexte článku 12 je to schopnosť dieťaťa vyjadrovať svoje názory na záležitosti rozumným a nezávislým spôsobom. Do úvahy sa musí tiež zobrať vplyv určitej záležitosti na dieťa. Čím väčší je vplyv výsledku na život dieťaťa, tým dôležitejšie je adekvátne posúdenie vyspelosti daného dieťaťa.

31. Je potrebné zobrať do úvahy pojem rozvíjajúcich sa schopností dieťaťa a usmerňovanie a vedenie rodičmi (pozrite si odstavce 84 a časť C nižšie).

(b) Odstavec 2 článku 12

(i) Právo “byť vypočuté v každom súdnom alebo administratívnom konaní, ktoré sa ho (dieťaťa) dotýka”

32. Článok 12, odstavce 2, špecifikuje, že možnosť byť vypočutým musí byť zabezpečená najmä v „každom súdnom alebo administratívnom konaní, ktoré sa dieťaťa dotýka“. Výbor zdôrazňuje, že toto ustanovenie platí pre všetky dôležité súdne konania, ktoré sa dieťaťa dotýkajú, bez obmedzenia, vrátane, napríklad, odlučky rodičov, zverenia do výchovy, starostlivosti a adopcie, detí v konflikte so zákonom, detí ako obetí fyzického alebo psychického násillia, sexuálneho zneužívania alebo iných zločinov, zdravotnej starostlivosti, sociálneho zabezpečenia, osamotených detí, detí ako žiadateľov o azyl a utečencov, a obetí ozbrojeného konfliktu a iných mimoriadnych udalostí. Medzi typické administratívne konania patria napríklad rozhodnutia o vzdelávaní, zdraví, prostredí, životných podmienkach alebo o ochrane detí. Obidva druhy konaní môžu zahŕňať alternatívne mechanizmy na riešenie sporov, ako je mediácia a arbitráž.

33. Právo byť vypočutým platí pre konania, ktoré sú iniciované dieťaťom, ako sú sťažnosti voči zlému zaobchádzaniu a odvolania voči vylúčeniu zo školy, ako aj pre konania iniciované inými, ktoré sa dieťaťa dotýkajú, ako je odluka rodičov a adopcia. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, sú nabádané, aby zaviedli legislatívne opatrenia vyžadujúce od tých, ktoré prijímajú rozhodnutia v súdnych a administratívnych konaniach, aby vysvetľovali rozsah, do akého berú ohľad na názory dieťaťa a na dôsledky pre dieťa.

34. Dieťa nemôže byť efektívne vypočuté v prostredí, ktoré je zastrašujúce, nepriateľské, necitlivé alebo nevhodné pre jeho vek. Konania musia byť prístupné a primerané pre dieťa. Osobitnú pozornosť je potrebné venovať zabezpečeniu a poskytnutiu informácií, ktoré dieťa ľahko pochopí, adekvátnej podpore pri jeho vlastnej obhajobe, adekvátnemu zaškoleniu pracovníkov, návrhu pojednávacích miestností, odevu sudcov a právnikov, oddeľovacím stenám a samostatným čakárňam.

(ii) „Priamo alebo prostredníctvom zástupcu alebo príslušného orgánu”

35. Dieťa po svojom rozhodnutí, že chce byť vypočuté, sa bude musieť rozhodnúť, ako bude vypočuté: „priamo alebo prostredníctvom zástupcu alebo príslušného orgánu“. Výbor odporúča, že všade tam, kde je to možné, dieťaťu musí byť daná možnosť byť vypočuté priamo v akýchkoľvek konaniach.

36. Zástupcom môže byť rodič(-ia), právnik alebo iná osoba (medzi inými aj sociálny pracovník). Je však potrebné zdôrazniť, že v mnohých prípadoch (občianskoprávných, trestných aj administratívnych) existujú riziká konfliktu záujmu medzi dieťaťom a jeho najzrejmejším zástupcom (rodičom(-mi)). Ak sa vypočutie dieťaťa vykonáva prostredníctvom zástupcu, je mimoriadne dôležité, aby názory dieťaťa boli zástupcom správne tlmočené osobe vykonávajúcej rozhodnutie. Zvolený spôsob by malo stanoviť dieťa (resp., ak je to potrebné, príslušný orgán) podľa jeho konkrétnej situácie. Zástupcovia musia mať dostatočné vedomosti, musia dostatočne chápať rôzne aspekty rozhodovacieho procesu a musia mať skúsenosti s prácou s deťmi.

37. Zástupca si musí byť vedomý, že zastupuje výlučne záujmy dieťaťa a nie záujmy iných osôb (rodiča(-ov)), inštitúcií alebo orgánov (napr. detského domova, administratívy alebo spoločnosti). Je potrebné vypracovať etické kódexy pre zástupcov ustanovovaných na vyjadrovanie názorov dieťaťa.

(iii) „spôsobom, ktorý je v súlade s procedurálnymi pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva“

38. Možnosť zastúpenia musí realizovaná byť „spôsobom, ktorý je v súlade s procedurálnymi pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva“. Táto klauzula by nemala byť interpretovaná tak, že povoľuje použitie procedurálnej legislatívy, ktorá obmedzuje alebo zabraňuje využitie tohto fundamentálneho práva. Naopak, štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, sú nabádané, aby dodržiavali základné pravidlá férových konaní, ako je právo na obhajobu a právo na prístup k vlastným spisom.

39. Keď sa pravidlá postupu nedodržia, rozhodnutie súdu alebo administratívneho orgánu môže byť spochybnené alebo zrušené, nahradené alebo vrátené späť na ďalšie posudzovanie súdom.

2. Kroky pri realizácii práva dieťaťa byť vypočuté

40. Realizácia dvoch odstavcov článku 12 vyžaduje päť krokov, ktoré je potrebné vykonať, aby sa právo dieťaťa byť vypočuté realizovalo efektívne, vždy, keď sa určitá záležitosť dieťaťa dotýka, resp. keď je dieťa vyzvané, aby poskytlo svoje názory vo formálnom konaní, ako aj v iných situáciách. Tieto požiadavky sa musia aplikovať spôsobom vhodným pre daný kontext.

(a) Príprava

41. Tí, ktorí sú zodpovední za vypočutie dieťaťa, musia zabezpečiť, aby dieťa bolo informované o svojom práve vyjadriť svoj názor vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, najmä v akýchkoľvek súdnych a administratívnych rozhodovacích procesoch, a o tom, aký vplyv budú mať ním vyjadrené názory na výsledok. Dieťa musí ďalej dostať informáciu o možnosti komunikovať priamo alebo prostredníctvom zástupcu. Musí si byť vedomé možných dôsledkov tejto voľby. Osoba, ktorá rozhoduje, musí dieťa pred vypočutím adekvátne pripraviť, podať vysvetlenie ako, kedy a kde sa vypočutie uskutoční a kto sa ho zúčastní, a v tomto ohľade musí zobrať do úvahy názory dieťaťa.

(b) Vypočutie

42. Kontext, v ktorom dieťa uplatňuje svoje právo byť vypočuté, musí byť umožňujúci a povzbudzujúci, aby si dieťa mohlo byť isté, že dospelá osoba zodpovedná za vypočutie je ochotná načúvať a seriózne zvážiť to, čo sa dieťa rozhodlo povedať. Osobou, ktorá si vypočuje názory dieťaťa, môže byť dospelá osoba zúčastňujúca sa na záležitostiach, ktoré sa dieťaťa dotýkajú (napr. učiteľ, sociálny pracovník alebo poskytovateľ starostlivosti), osoba prijímajúca rozhodnutie v určitej inštitúcii (napr. riaditeľ, správca alebo sudca) alebo špecialista (napr. psychológ alebo lekár).

43. Skúsenosti naznačujú, že situácia by mala mať formát rozhovoru, nie jednostranného výsluchu. Dieťa by prednostne nemalo byť vypočúvané na verejnom pojednávaní, ale za podmienok dôvernosti.

(c) Posúdenie schopnosti dieťaťa

44. Názorom dieťaťa musí byť prikladaná primeraná váha, keď analýza, prípad od prípadu, naznačuje, že dieťa je schopné formulovať svoje vlastné názory. Ak dieťa je schopné formulovať svoje vlastné názory rozumným a nezávislým spôsobom, osoba prijímajúca rozhodnutie musí považovať názory dieťaťa za významný faktor pri urovnávaní danej záležitosti. Je potrebné vypracovať správnu prax pre posudzovanie schopnosti dieťaťa.

(d) Informácia o váhe prikladanej názorom dieťaťa (spätná väzba)

45. Keďže dieťa využíva svoje právo, aby jeho názorom bola prikladaná primeraná váha, osoba prijímajúca rozhodnutie musí informovať dieťa o výsledku procesu a vysvetliť, ako boli jeho názory zohľadnené. Táto spätná väzba je zárukou, že názory dieťaťa budú nielen vypočuté

ako formalita, ale aj brané vážne. Táto informácia môže podnietiť dieťa k tomu, aby naliehalo, súhlasilo alebo dalo iný návrh, alebo, v prípade súdneho alebo administratívneho konania, podalo odvolanie alebo sťažnosť.

(e) Sťažnosti, opravné prostriedky a náprava krívd

46. Je potrebná legislatíva, ktorá zabezpečí deťom postupy pre podávanie sťažností a opravné prostriedky, keď ich právo byť vypočuté a to, aby ich názorom bola prikladaná primeraná váha, je ignorované alebo porušené.⁷ Deti by mali mať možnosť obrátiť sa na ombudsmana alebo osobu v porovnateľnej úlohe vo všetkých inštitúciách pre deti, medzi iným, v školách a denných centrách, aby mohli vyjadriť svoje sťažnosti. Deti by mali vedieť, kto tieto osoby sú, a ako k nim získať prístup. V prípade rodinných konfliktov ohľadom brania ohľadu na názory detí by dieťa malo mať možnosť obrátiť sa na osobu pôsobiacu v oblasti služieb pre mladých danej komunity.

47. Ak dôjde k porušeniu práva dieťaťa byť vypočuté v súdnych a administratívnych konaniach (článok 12, odstavec 2), dieťa musí mať prístup k odvolacím postupom a postupom predkladania sťažností, ktoré zabezpečia opravné prostriedky v prípade porušenia ich práv. Postupy pri vybavovaní sťažností musia poskytnúť spoľahlivé mechanizmy, ktoré zabezpečia istotu detí, že ich využitie ich nevystaví riziku násillia alebo trestu.

3. Závazky štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru

(a) Základné záväzky štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru

48. Právo dieťaťa byť vypočuté ukladá povinnosť štátom, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby revidovali, resp. doplnili svoju legislatívu, aby sa zaviedli mechanizmy zabezpečujúce deťom prístup k príslušným informáciám, adekvátna podpora v prípade potreby, spätná väzba ohľadom váhy, ktorá bola prikladaná ich názorom, a postupy pre predkladanie sťažností, opravné prostriedky a nápravu krívd.

49. Aby štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, splnili tieto záväzky, mali by prijať nasledujúce stratégie:

- Revidovať a stiahnuť obmedzujúce prehlásenia a výhrady k článku 12;
- Ustanoviť nezávislé inštitúcie pre oblasť ľudských práv, ako sú detskí ombudsmani alebo komisári so širokým mandátom pre práva detí;⁸
- Zabezpečiť školenia ohľadom článku 12 a jeho aplikácie v praxi pre všetkých profesionálnych pracovníkov pracujúcich s deťmi a pre deti, vrátane právnikov, sudcov, polície, sociálnych pracovníkov, komunitných pracovníkov, psychológov,

⁷ Pozrite si Všeobecný komentár Výboru č. 5 (2003) ohľadom všeobecných opatrení pri realizácii Dohovoru o právach dieťaťa, odstavec 24.

⁸ Pozrite si Všeobecný komentár Výboru č. 2 (2002) o úlohe nezávislých ľudskoprávných inštitúcií.

poskytovateľov starostlivosti, rezidenčných a väzenských pracovníkov, učiteľov na všetkých úrovniach vzdelávacieho systému, lekárov, zdravotných sestier a ostatných zdravotníckych pracovníkov, štátnych úradníkov a verejných činiteľov, azylových úradníkov a tradičných lídrov;

- Zabezpečiť vhodné podmienky pre podporu a nabádanie detí, aby vyjadrovali svoje názory, a pre zabezpečenie, že takýmto názorom bude prikladaná primeraná váha, predpismi a opatreniami, ktoré sú pevne zakotvené v zákonoch a kódexoch inštitúcií a sú pravidelne vyhodnocované z hľadiska ich efektívnosti;
- Bojovať s negatívnymi postojmi, ktoré bránia plnej realizácii práva dieťaťa byť vypočuté, prostredníctvom verejných kampaní zahŕňajúcich názorových lídrov a médiá za účelom zmeny obvyklých predstáv o dieťati.

(b) Konkrétne povinnosti ohľadom súdnych a administratívnych konaní

(i) Právo dieťaťa byť vypočuté v občianskoprávných súdnych konaniach

50. Hlavné záležitosti, ktoré vyžadujú, aby bolo dieťa vypočuté, sú nižšie uvedené detailne:

Rozvod a odluka

51. V prípadoch odluky a rozvodu sú deti z daného vzťahu jasne dotknuté rozhodnutiami súdov. Záležitosti výživného pre dieťa, ako aj zverenia do výchovy a styku s deťmi sú stanovované sudcom v súdnom konaní alebo prostredníctvom súdom vedenej mediácie. Mnohé jurisdikcie zahrnuli do svojich zákonov, s ohľadom na rozvod určitého vzťahu, ustanovenie, že sudca musí brať prvoradý ohľad na „najlepší záujem dieťaťa“.

52. Z tohto dôvodu všetka legislatíva týkajúca sa odluky a rozvodu musí zahŕňať právo dieťaťa byť vypočuté tými, ktorí prijímajú rozhodnutie, ako aj v mediačnom procese. Niektoré jurisdikcie, či už z dôvodu postupov alebo legislatívy, preferujú uvedenie veku, v ktorom je dieťa považované za schopné vyjadrovať svoje vlastné názory. Dohovor však predpokladá, že táto záležitosť bude stanovená na báze prípad od prípadu, keďže sa týka veku a vyspelosti, a z tohto dôvodu vyžaduje individuálne posúdenie schopnosti dieťaťa.

Odlúčenie od rodičov a alternatívna starostlivosť

53. Vždy, keď sa prijíma rozhodnutie vyňať dieťa z jeho rodiny, pretože dieťa je obeťou zneužívania alebo zanedbania v rámci jeho domova, musí sa brať do úvahy názor dieťaťa, aby sa stanovil najlepší záujem dieťaťa. Zásah môže byť iniciovaný sťažnosťou dieťaťa, iného člena rodiny alebo člena komunity, ktorá tvrdí, že dochádza k zneužívaniu alebo zanedbávaniu v rodine.

54. Výbor má skúsenosť, že právo dieťaťa byť vypočuté nie je štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami dohovoru, brané vždy do úvahy. Výbor odporúča, aby štáty, ktoré sú zmluvnými stranami dohovoru, zabezpečili prostredníctvom legislatívy, predpisov a smerníc ohľadom postupov, aby názory dieťaťa boli vyžadované a zvažované, vrátane rozhodnutí týkajúcich sa umiestňovania do pestúnskej starostlivosti a detských domovov, vytvárania plánov starostlivosti a ich preskúmania a návštev rodičov a rodiny.

Adopcia a kafalah islamského práva

55. Keď je dieťa dávané do adopcie alebo *kafalah-u* islamského práva a je nakoniec adoptované alebo umiestnené do *kafalah-u*, je mimoriadne dôležité, aby dieťa bolo vypočuté. Takýto proces je tiež potrebný, keď nevlastní rodičia alebo pestúnske rodiny adoptujú dieťa, aj keď dané dieťa a adoptívni rodičia už možno žili spolu určitú dobu.

56. Článok 21 Dohovoru stanovuje, že najlepší záujem dieťaťa musí byť prvoradým zreteľom. Pri rozhodnutiach ohľadom adopcie, *kafalah-u* alebo iného umiestnenia nie je možné definovať najlepší záujem dieťaťa bez zváženia názorov dieťaťa. Výbor nalieha na štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby, ak je to možné, informovali dieťa o účinkoch adopcie, *kafalah-u* alebo iného umiestnenia a aby zabezpečili legislatívou vypočutie názorov dieťaťa.

(ii) Právo dieťaťa byť vypočuté v trestných súdnych konaniach

57. V trestných konaniach musí byť právo dieťaťa slobodne vyjadriť svoje vlastné názory vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, plne rešpektované a realizované v každom štádiu procesu spravodlivosti týkajúceho sa mladistvých.⁹

Dieťa ako delikvent

58. Článok 12, odsevac 2 Dohovoru požaduje, aby dieťa, ktoré údajne porušilo, je obvinené, že porušilo, alebo je uznané, že porušilo trestný zákon, má právo byť vypočuté. Toto právo sa musí plne dodržiavať počas všetkých štádií súdneho procesu, od štádia pred procesom, keď má dieťa právo na mlčanlivosť, právo byť vypočuté políciou, prokurátorom a vyšetrojúcim sudcom. To tiež platí počas štádia rozhodovania súdom a odsúdenia, ako aj realizácie uvalených opatrení.

59. V prípade odklonenia, vrátane mediácie, dieťa musí mať možnosť dať slobodný a dobrovoľný súhlas a musí im byť daná možnosť získavať právne alebo iné rady a pomoc pri určovaní vhodnosti a žiadúcnosti navrhovaného odklonenia.

60. Aby sa každé dieťa mohlo efektívne zúčastňovať konaní, musí byť ihneď a priamo informované o obvineniach vznesených proti nemu v jazyku, ktorému rozumie, a tiež o procese spravodlivosti týkajúcom sa mladistvých a o opatreniach, ktoré môže súd prijať. Konania by mali byť vedené v atmosfére, ktorá umožní dieťaťu účasť a slobodné vyjadrovanie sa.

61. Súdne a iné vypočúvania dieťaťa, ktoré je v konflikte so zákonom, by mali byť vedené za zatvorenými dverami. Výnimky z tohto pravidla by mali byť veľmi obmedzené, jasne načrtnuté v národnej legislatíve a vedené najlepším záujmom dieťaťa.

Dieťa ako obeť a dieťa ako svedok

62. Dieťaťu ako obeť a dieťaťu ako svedkovi zločinu musí byť daná možnosť plne využiť svoje právo slobodne vyjadriť svoj názor v súlade s rezolúciou Hospodárskej a sociálnej rady

⁹ Pozrite si Všeobecný komentár Výboru č. 10 (2007) o právach detí v oblasti spravodlivosti týkajúcej sa mladistvých (CRC/C/GC/10).

Organizácie spojených národov č. 2005/20, „Smernica o spravodlivosti v záležitostiach zahŕňajúcich deti ako obeť a svedkov zločinu“.¹⁰

63. Znamená to najmä, že je potrebné vynaložiť všetko úsilie na to, aby dieťa ako obeť alebo/a svedok bolo konzultované ohľadom podstatných záležitostí týkajúcich sa účasti v preskúvanom prípade a aby mu bolo umožnené vyjadriť slobodne a svojim vlastným spôsobom názory a obavy ohľadom jeho účasti v súdnom procese.

64. Právo dieťaťa ako obeť a svedka je tiež spojené s právom byť informované o otázkach, ako je dostupnosť zdravotníckych, psychologických a sociálnych služieb, úloha dieťaťa ako obeť a/alebo svedka, spôsoby, akými sa „vypočúvanie“ vykonáva, jestvujúce podporné mechanizmy, ktoré sú k dispozícii pre dieťa, keď predkladá sťažnosť a zúčastňuje sa na šetreniach a súdnych konaniach, miesta a časy pojednávania, dostupnosť ochranných opatrení, možnosť získať odškodnenie a ustanovenia pre odvolanie.

(iii) Právo dieťaťa byť vypočuté v administratívnych konaniach

65. Všetky štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, by mali vypracovať administratívne postupy v legislatíve, ktoré budú odrážať požiadavky článku 12 a zabezpečovať, že právo dieťaťa byť vypočuté, popri iných procedurálnych právach, vrátane práva na prístup k súvisiacim záznamom, oznámenie o pojednávaniach a zastúpenie rodičmi alebo inými.

66. Deti sa pravdepodobnejšie budú zúčastňovať administratívnych konaní než súdnych konaní, pretože administratívne konania sú menej formálne, pružnejšie a relatívne ľahko sa zavádzajú prostredníctvom zákonov a prepisov. Konania musia byť priateľské k deťom a prístupné.

67. Konkrétne príklady administratívnych konaní dôležitých pre deti zahŕňajú mechanizmy na riešenie disciplinárnych problémov v školách (napr. dočasné vylúčenia a vylúčenia), odmietnutia udeliť školské potvrdenia a problémov súvisiacich s prospechom, disciplinárne opatrenia a odmietnutia udeliť privilégia v nápravných centrách pre mladistvých, žiadosti o azyl od nesprievádzaných detí a žiadosti o vodičské preukazy. V týchto záležitostiach by dieťa malo mať právo byť vypočuté a využívať ostatné práva „v súlade s procedurálnymi pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva“.

B. Právo dieťaťa byť vypočuté a jeho súvis s inými ustanoveniami Dohovoru

68. Článok 12, ako všeobecný princíp, súvisí s ostatnými všeobecnými princípmi Dohovoru, ako je článok 2 (právo na nediskrimináciu), článok 6 (právo na život, prežitie a rozvoj) a je najmä vo vzájomne závislom vzťahu s článkom 3 (primárny ohľad na najlepší záujem dieťaťa). Tento článok je tiež úzko spojený s článkami súvisiacimi s občianskymi právami a slobodami, najmä s článkom 13 (právo na slobodu vyjadrovania) a článkom 17 (právo na informácie). Článok 12 ďalej súvisí so všetkými ostatnými článkami Dohovoru, ktoré nie je možné plne

¹⁰ Rezolúcia Hospodárskej a sociálnej rady OSN č. 2005/20, najmä články 8, 19 a 20. K dispozícii na : www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf.

realizovať, ak dieťa nie je rešpektované ako subjekt so svojimi vlastnými názormi ohľadom práv zakotvených v príslušných článkoch a ich realizácie.

69. Súvis článku 12 s článkom 5 (rozvoj schopností dieťaťa a vhodné usmerňovanie a vedenie rodičmi, pozrite si odstavec 84 tohto všeobecného komentára) je osobitne dôležitý, keďže je kritické, aby vedenie poskytované rodičmi bralo do úvahy rozvíjajúce sa schopnosti dieťaťa.

1. Články 12 a 3

70. Účelom článku 3 je zabezpečiť, aby sa vo všetkých krokoch týkajúcich sa detí prijímaných verejnými alebo súkromnými inštitúciami poskytujúcimi starostlivosť, súdmi, administratívnymi orgánmi alebo legislatívnymi orgánmi bral primárny ohľad na najlepší záujem dieťaťa. To znamená, že každý krok prijatý v mene dieťaťa musí rešpektovať najlepší záujem dieťaťa. Najlepší záujem dieťaťa je podobný procedurálnemu právu, ktoré zaväzuje štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby do procesu konania zaviedli kroky, ktoré zabezpečia, že sa bude brať do úvahy najlepší záujem dieťaťa. Dohovor zaväzuje štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby zabezpečili, že tí, ktorí sú zodpovední za takéto kroky, vypočuli dieťa tak, ako je stanovené v článku 12. Tento krok je povinný.

71. Najlepší záujem dieťaťa, zistený v dialógu s dieťaťom, nie je jediný faktor, ktorý je potrebné zvažovať v konaní inštitúcií, úradov a administratívy. Je však veľmi dôležitý, rovnako ako názory dieťaťa.

72. Článok 3 je venovaný jednotlivým prípadom, no explicitne tiež požaduje, aby najlepší záujem detí ako skupiny bol zvažovaný vo všetkých konaniach týkajúcich sa detí. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, sú následkom toho zviazané, aby zvažovali nielen individuálnu situáciu každého z detí pri určovaní ich najlepšieho záujmu, ale tiež záujem detí ako skupiny. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, musia navyše skúmať konania súkromných a verejných inštitúcií, úradov a legislatívnych orgánov. Rozšírenie záväzku na „legislatívne orgány“ jasne naznačuje, že každý zákon, predpis alebo pravidlo, ktoré sa dotýka detí, sa musí riadiť kritériom „najlepšieho záujmu“.

73. Niet pochyb o tom, že najlepší záujem detí ako definovanej skupiny sa musí stanoviť tým istým spôsobom ako pri zvažovaní individuálneho záujmu. Ak sa jedná o najlepší záujem veľkého počtu detí, vedúci inštitúcií, úrady, resp. štátne orgány by tiež mali poskytnúť možnosť vypočítať dané deti z takto nedefinovaných skupín a dať ich názorom primeranú váhu pri plánovaní krokov, vrátane legislatívnych rozhodnutí, ktoré sa detí priamo alebo nepriamo dotýkajú.

74. Medzi článkami 3 a 12 nie je žiadne napätie, len doplňujúca úloha dvoch všeobecných princípov: jeden stanovuje cieľ dosiahnuť najlepší záujem dieťaťa a druhý poskytuje metodiku pre dosiahnutie cieľa vypočítať dieťa, resp. deti. Aplikácia článku 3 v skutočnosti nemôže byť správna, ak nie sú rešpektované časti článku 12. Obdobne článok 3 posilňuje funkciu článku 12, uľahčenie kľúčovej úlohy detí vo všetkých rozhodnutiach, ktoré sa ich dotýkajú.

2. Články 12, 2 a 6

75. Právo na nediskrimináciu je neodmysliteľným právom zaručovaným všetkými nástrojmi ľudských práv, vrátane Dohovoru o právach dieťaťa. Podľa článku 2 Dohovoru každé dieťa má právo ne byť diskriminované voči uplatňovaniu svojich práv, vrátane tých, ktoré sú uvedené v článku 12. Výbor zdôrazňuje, že štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, musia prijať adekvátne opatrenia na zabezpečenie práva každého dieťaťa slobodne vyjadrovať svoje názory a na to, aby jeho názory boli primerané zohľadnené do úvahy bez diskriminácie na základe rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného, etnického alebo sociálneho pôvodu, majetku, handicapu, rodu alebo iného postavenia.

76. Výbor najmä so znepokojením poznamenáva, že v niektorých spoločnostiach, zvykové postoje a prax podkopávajú a uvažujú veľké obmedzenia využívania tohto práva. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, musia prijať adekvátne opatrenia na zvyšovanie povedomia a vzdelávanie spoločnosti o negatívnom vplyve takýchto postojov a praxe a na podnecovanie zmien v postojoch, aby sa dosiahla plná realizácia práv každého dieťaťa v súlade s Dohovorom.

77. Výbor nalieha na štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby venovali osobitnú pozornosť právu dievčaťa ako dieťaťa byť vypočuté, v prípade potreby dostávať podporu, aby mohlo vyjadriť svoj názor a aby jej názoru bola prikladaná primeraná váha, keďže rodové stereotypy a patriarchálne hodnoty podkopávajú a uvažujú veľké obmedzenia na dievčatá pri ich využívaní práva obsiahnutého v článku 12.

78. Výbor víta zaviazanie sa štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, v článku 7 Dohovoru o právach osôb s postihnutím, že zabezpečia, že deťom s postihnutím bude poskytovaná potrebná pomoc a vybavenie, ktoré im umožní slobodne vyjadrovať svoje názory a to, aby takýmto názorom bola prikladaná primeraná váha.

79. Článok 6 Dohovoru o právach dieťaťa uznáva, že každé dieťa má neodmysliteľné právo na život, a že štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, musia zabezpečiť do maximálnej možnej miery prežitie a rozvoj dieťaťa. Výbor poznamenáva dôležitosť podporovania možnosti pre právo dieťaťa byť vypočuté, keďže účasť dieťaťa je nástrojom, ktorý má stimulovať plný rozvoj osobnosti a rozvíjajúcich sa schopností dieťaťa v súlade s článkom 6 a so zámerom vzdelávania stelesnenom v článku 29.

3. Články 12, 13 a 17

80. Článok 13 o práve na slobodu prejavu a článok 17 o prístupe k informáciám sú kľúčovými predpokladmi pre efektívne využívanie práva byť vypočutým. Tieto články stanovujú, že deti sú subjektmi práv a spolu s článkom 12 prehlasujú, že dieťa má nárok na využívanie týchto práv v svojom mene v súlade s jeho rozvíjajúcimi sa schopnosťami.

81. Právo na slobodu prejavu zakotvené v článku 13 sa často pletie s článkom 12. Aj keď tieto dva články sú silno prepojené, hovoria o rôznych veciach. Sloboda prejavu sa týka práva mať a vyjadrovať vlastné názory a vyhľadávať a prijímať informácie prostredníctvom akýchkoľvek médií. Prehlasuje právo dieťaťa ne byť obmedzované štátom, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, v názoroch, ktoré má alebo vyjadruje. Ako také ukladá záväzok pre štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby sa zdržali zasahovania do vyjadrovania takýchto názorov,

alebo do prístupu k informáciám, a súčasne chránili právo na prístup ku komunikačným prostriedkom a verejnému dialógu. Článok 12 sa však týka práva vyjadriť svoje názory konkrétne ohľadom záležitostí, ktoré sa dieťaťa dotýkajú, a práva zúčastňovať sa na konaniach a rozhodnutiach, ktoré majú dopad na jeho život. Článok 12 ukladá záväzok pre štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby zaviedli právny rámec a mechanizmy potrebné na podporu aktívnej účasti dieťaťa na všetkých konaniach, ktoré sa ho dotýkajú a na rozhodovaní a naplňaní záväzok prikladať primeranú váhu takýmto názorom, keď sú vyjadrené. Sloboda prejavu uvedená v článku 13 nevyžaduje takýto záväzok ani reakciu od štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru. Avšak vytvorenie prostredia rešpektu voči právu detí vyjadrovať svoje vlastné názory, v súlade s článkom 12, tiež prispieva k budovaniu schopností detí využívať svoje právo na slobodu prejavu.

82. Naplnenie práva dieťaťa na informácie, v súlade s článkom 17, je do značnej miery predpokladom pre efektívnu realizáciu jeho práva vyjadrovať svoje názory. Deti musia mať prístup k informáciám vo formách vhodných pre ich vek a schopnosti ohľadom všetkých záležitostí, ktoré sa ich týkajú. To napríklad platí pre informácie týkajúce sa ich práv, akýchkoľvek konaní, ktoré sa ich dotýkajú, vnútroštátnej legislatívy, predpisov a smerníc, miestnych služieb a postupov pre podávanie odvolaní a sťažností. V súlade s článkami 17 a 42, štáty, ktoré sú zmluvnými stranami dohovoru, by mali zahrnúť práva detí do školských osnov.

83. Výbor tiež pripomína štátom, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, že médiá sú dôležitým prostriedkom podpory povedomia o práve detí vyjadrovať svoje názory a poskytovania príležitostí pre verejné vyjadrovanie takýchto názorov. Nalieha na rôzne formy médií, aby venovali ďalšie zdroje pre zapájanie detí do vývoja programov a vytvárania príležitostí pre deti na rozvíjanie a vedenie mediálnych iniciatív ohľadom ich práv.¹¹

4. Články 12 a 5

84. Článok 5 Dohovoru stanovuje, že štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, musia rešpektovať zodpovednosť, práva a povinnosti rodičov, poručníkov/opatrovníkov, resp. členov širšej rodiny alebo obce, v súlade s miestnymi zvyklosťami, poskytovať vedenie a usmerňovanie dieťaťa pri jeho využívaní práv uznaných Dohovorom. Z toho plynie, že dieťa má právo na vedenie a usmerňovanie, ktoré musia kompenzovať nedostatok jeho znalostí, skúseností a chápania a ktoré sú obmedzené jeho vlastnými rozvíjajúcimi sa schopnosťami tak, ako je uvedené v tomto článku. Čím viac samotné dieťa vie, je skúsenejšie a viac chápe, tým viac rodič, poručník/opatrovník, resp. iné osoby zodpovedné za dieťa musia premieňať vedenie a usmerňovanie na pripomienky a rady a neskôr na výmenu (názorov) na základe rovnosti. Táto premena sa neuskutoční nejakom pevnom bode vývoja dieťaťa ale bude sa sústavne zväčšovať popri tom, ako dieťa bude nabádané prispievať svojimi názormi.

85. Táto požiadavka je podporovaná článkom 12 Dohovoru, ktorý stanovuje, že názorom dieťaťa musí byť prikladaná primeraná váha vždy, keď je dieťa schopné formulovať svoje

¹¹ Deň všeobecnej diskusie o dieťati a médiách (1996): www.unhchr.ch/html/menu2/6/crc/doc/days/media.pdf.

vlastné názory. Inými slovami, popri tom, ako deti nadobúdajú svoje schopnosti, majú nárok na zvyšujúcu sa úroveň zodpovednosti za usmerňovanie záležitostí, ktoré sa ich dotýkajú.¹²

5. Článok 12 a realizácia práv dieťaťa vo všeobecnosti

86. Okrem článkov prediskutovaných v predchádzajúcich odstavcoch, väčšina ostatných článkov Dohovoru požaduje a podporuje účasť detí na záležitostiach, ktoré sa ich dotýkajú. Pre tieto rôznorodé účasti sa všestranne používa pojem účasť. Pilierom takýchto účastí je nepochybne článok 12, no požiadavka plánovania, práce a rozvoja v dialógu s deťmi je prítomná všade v Dohovore.

87. Realizačná prax rieši široký rozsah problémov, ako je zdravie, ekonomika, vzdelávanie, či životné prostredie, ktoré sú dôležité nielen pre dieťa ako jednotlivca, ale aj pre skupiny detí a deti vo všeobecnosti. Preto Výbor vždy interpretoval účasť široko, aby stanovil postupy nielen pre jednotlivé deti ale a jasne definované skupiny detí, ale tiež aj pre skupiny detí, ako sú deti domorodcov, deti s postihnutím alebo deti vo všeobecnosti, ktoré sú ovplyvňované priamo alebo nepriamo sociálnymi, ekonomickými alebo kultúrnymi podmienkami života v ich spoločnosti.

88. Toto široké chápanie účasti detí sa odráža na výslednom dokumente prijatom dvadsiatym siedmym osobitným zasadáním Valného zhromaždenia z názvom „Svet vhodný pre deti“. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, sľúbili „vypracovávať a realizovať programy na podporu zmysluplnej účasti detí, vrátane dospievajúcich, na rozhodovacom procese, vrátane v rodinách a školách a na miestnej aj národnej úrovni“ (odstavec 32, pododstavec 1). Vo svojom všeobecnom komentári č. 5 ohľadom všeobecných opatrení pre realizáciu Dohovoru o právach dieťaťa Výbor uviedol: „Je dôležité, aby vlády rozvíjali a usmerňovali vzťah s deťmi, nielen jednoducho ten, ktorý je sprostredkovaný mimovládnyimi organizáciami (MVO) alebo inštitúciami zaoberajúcimi sa ľudskými právami.“¹³

C. Realizácia práva dieťaťa byť vypočuté v rôznych prostrediach a situáciách

89. Právo dieťaťa byť vypočuté sa musí realizovať v rôznych prostrediach a situáciách, v ktorých deti vyrastajú, rozvíjajú sa a učia sa. V takýchto prostrediach a situáciách jestvujú rôzne predstavy o dieťati a jeho úlohe, ktoré môžu nabádať alebo obmedzovať účasť detí v každodenných záležitostiach a zásadných rozhodnutiach. K dispozícii sú rôzne spôsoby ovplyvňovania realizácie práva dieťaťa byť vypočuté, čo štáty, ktoré sú zmluvnými stranami dohovoru, môžu využívať na podporu účasti detí.

1. V rodine

90. Rodina, v ktorej deti môžu slobodne vyjadrovať názory a byť brané vážne od najútlejšieho veku poskytuje dôležitý model a je prípravou dieťaťa na využívanie jeho práva byť vypočuté v širšej spoločnosti.¹⁴ Takýto prístup k rodičovstvu podporuje individuálny rozvoj, zlepšuje

¹² Všeobecný komentár č. 5 (2003) o všeobecných opatreniach pre realizáciu Dohovoru o právach dieťaťa.

¹³ Ibid., odstavec 12.

rodinné vzťahy, podporuje socializáciu detí a zohráva preventívnu úlohu proti všetkým formám násilia v domácnosti a rodine.

91. Dohovor uznáva práva a povinnosti rodičov, resp. iných opatrovníkov poskytovať vhodné usmerňovanie a vedenie ich detí (pozrite odstavce 84 vyššie), no podčiarkuje, že to má umožňovať dieťaťu využívať jeho práva a požaduje, aby usmerňovanie a vedenie bolo vykonávané spôsobom, ktorý je v súlade s rozvíjajúcimi sa schopnosťami dieťaťa.

92. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami dohovoru, by mali prostredníctvom legislatívy a politiky nabádať, aby rodičia, opatrovníci a osoby dozerajúce na deti prikladali primeranú váhu ich názorom v záležitostiach, ktoré sa ich dotýkajú. Rodičom by sa tiež malo odporúčať, aby podporovali deti pri realizácii ich práva vyjadrovať svoje názory slobodne a aby sa názory detí brali primerane do úvahy na všetkých úrovniach spoločnosti.

93. Aby Výbor podporil rozvoj štýlov rodičovstva, ktoré rešpektujú právo dieťaťa byť vypočuté, odporúča, aby štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, podporovali programy vzdelávania rodičov, ktoré budujú na jestvujúcom pozitívnom správaní a prístupoch šíria informácie o právach detí a rodičov chránených v Dohovore.

94. Takéto programy musia riešiť:

- Vzťah a vzájomný rešpekt medzi rodičmi a deťmi
- Účasť detí na rozhodovaní
- Význam prikladania primeranej váhy názorom každého člena rodiny
- Chápanie, podporu a rešpekt voči rozvíjajúcim sa schopnostiam detí
- Spôsoby riešenia konfliktných názorov v rámci rodiny

95. Tieto programy musia posilňovať princíp, že dievčatá a chlapci majú rovnaké práva vyjadrovať svoje názory.

96. Médiá by mali zohrávať silnú úlohu pri informovaní rodičov, že účasť ich detí má vysokú hodnotu pre samotné deti, ich rodiny a spoločnosť.

2. V alternatívnej starostlivosti

97. Musí byť zavedený mechanizmus pre zabezpečenie, aby deti vo všetkých formách alternatívnej starostlivosti, vrátane v inštitúciách, mohli vyjadrovať svoje názory a aby týmto názorom bola prikladaná primeraná váha v záležitostiach týkajúcich sa ich umiestnenia, predpisov týkajúcich sa starostlivosti v náhradných rodinách alebo domovoch a ich každodenného života. Tie by mali zahŕňať:

- Legislatívu zabezpečujúcu dieťaťu právo na informácie o akomkoľvek umiestnení, pláne starostlivosti a/alebo liečby a zmysluplné možnosti pre vyjadrenie jeho vlastných názorov a to, aby takýmto názorom bola prikladaná primeraná váha v celom rozhodovacom procese.

- Legislatívu zabezpečujúcu právo dieťaťa byť vypočuté a to, aby jeho názorom bola prikladaná primeraná váha pri rozvíjaní a zavádzaní opatrovateľských služieb priateľských pre deti.
- Založenie kvalifikovanej monitorujúcej inštitúcie, napr. detského ombudsmana, komisára alebo inšpektorát, ktorá bude monitorovať dodržiavanie pravidiel a predpisov, ktoré regulujú poskytovanie starostlivosti deťom, ochranu detí, resp. zaobchádzanie s deťmi v súlade so záväzkami uvedenými v článku 3. Monitorovací orgán by mal mať mandát pre nesťažený prístup do obytných zariadení (vrátane tých pre deti, ktoré sa dostali do konfliktu so zákonom), aby si priamo mohli vypočúť názory a obavy dieťaťa a aby mohli monitorovať rozsah, do ktorého jeho názory sú vypočuté a je im prikladaná primeraná váha samotnou inštitúciou.
- Vytvorenie efektívnych mechanizmov, napríklad reprezentatívnej rady detí, dievčat aj chlapcov, vo zariadení poskytujúcom starostlivosť, s mandátom zúčastňovať sa vytváraní a realizácii politiky a akýchkoľvek pravidiel danej inštitúcie.

3. V zdravotnej starostlivosti

98. Realizácia ustanovení Dohovoru vyžaduje rešpekt voči právu dieťaťa vyjadrovať svoje názory a zúčastňovať sa na podpore zdravého rozvoja a blaha detí. To platí pre individuálne rozhodnutia ohľadom zdravotnej starostlivosti, ako aj účasti detí na rozvoji politiky a služieb v oblasti zdravia.

99. Výbor zisťuje niekoľko rôznych no prepojených záležitostí, ktoré je potrebné zvažovať ohľadom účasti dieťaťa na praktikách a rozhodnutiach súvisiacich so zdravotnou starostlivosťou o neho.

100. Deti, vrátane malých detí, by mali byť zahrňané do rozhodovacích procesov spôsobom odpovedajúcim ich rozvíjajúcim sa schopnostiam. Mali by im poskytnuté informácie o navrhovaných spôsoboch liečby a ich účinkoch a výsledkoch, vrátane formátov vhodných a prístupných pre deti s postihnutím.

101. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami dohovoru, musia zaviesť legislatívu alebo predpisy na zabezpečenie prístupu detí k dôvernému lekárskeму poradenstvu a radám bez súhlasu rodičov, bez ohľadu na vek dieťaťa, tam, kde je potrebné pre bezpečnosť alebo blaho dieťaťa. Deti môžu potrebovať takýto prístup napríklad keď doma zažívajú násilie alebo zneužívanie alebo ak potrebujú vzdelanie alebo služby v oblasti reprodukčného zdravia, alebo v prípade konfliktov medzi rodičmi a dieťaťom ohľadom prístupu k zdravotníckym službám. Právo na poradenstvo a rady sa odlišuje od práva na poskytnutie súhlasu s lekárskeým zákrokom a nemal by byť predmetom akéhokoľvek vekového limitu.

102. Výbor víta zavedenie v niektorých krajinách pevne stanoveného veku, pri dosiahnutí ktorého právo na poskytnutie súhlasu prechádza na dieťa a nabáda štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby zvažili zavedenie takejto legislatívy. Takto deti od daného veku sú oprávnené dávať súhlas bez potreby akéhokoľvek individuálneho odborného posúdenia schopnosti po konzultácii s nezávislým a kvalifikovaným odborníkom. Výbor však dôrazne odporúča, aby štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, v prípadoch, kedy menšie dieťa je

schopné preukázať schopnosť vyjadriť názor na svoju liečbu na základe informovanosti, aby takémuto názoru bola daná primeraná váha.

103. Lekári a zdravotnícke zariadenia by mali poskytovať deťom jasné a prístupné informácie o ich právach týkajúcich sa ich účasti na pediatrickom výskume a klinických skúškach. Musia byť informované o výskume tak, aby ich mohol byť získaný súhlas na základe informovanosti popri iných procedurálnych ochranám.

104. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, by tiež mali zaviesť opatrenia, ktoré by umožnili deťom prispievať svojimi názormi a skúsenosťami k plánovaniu a programovaniu služieb pre ich zdravie a rozvoj. Ich názory by mali byť žiadané ohľadom všetkých aspektov poskytovania zdravotnej starostlivosti, vrátane toho, aké služby sú potrebné, ako a kde sú najlepšie poskytované, diskriminačných bariér pre prístup k službám, kvality a prístupov zdravotníckych odborníkov a toho, ako podporovať schopnosť detí postupne preberať stále viac zodpovednosti za svoje zdravie a rozvoj. Tieto informácie je možné získať, medzi iným, prostredníctvom systémov spätnej väzby pre deti využívajúcich služby alebo zahrnutých do výskumu a konzultačných procesov, a odovzdávať ich miestnym alebo národným detským radám alebo parlamentom za účelom vypracovania štandardov a indikátorov zdravotných služieb, ktoré rešpektujú práva dieťaťa.¹⁴

4. Vo vzdelávaní a v škole

105. Rešpekt voči právu dieťaťa byť vypočutý v rámci vzdelávania je základom pre realizáciu práva na vzdelávanie. Výbor so znepokojením konštatuje pokračujúce autoritárstvo, diskrimináciu, neúctu a násilie, ktoré charakterizujú realitu v mnohých školách a triedach. Takéto prostredia neprospievajú vyjadrovaniu názorov detí a prikladaniu primeranej váhy takýmto názorom.

106. Výbor odporúča štátom, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby prijali kroky na budovanie príležitostí pre deti, aby mohli vyjadrovať svoje názory a aby týmto názorom bola prikladaná primeraná váha s ohľadom na nasledujúce záležitosti.

107. Vo všetkých vzdelávacích prostrediach, vrátane vzdelávacích programov v ranných rokoch, mala by sa podporovať aktívna úloha detí na vzdelávacom prostredí spojenom s ich účasťou.¹⁵ Vyučovanie a vzdelávanie musí brať do úvahy životné podmienky a perspektívy detí. Z tohto dôvodu školské orgány musia zahŕňať názory detí a ich rodičov do plánovania osnov a školských programov.

¹⁴ Výbor tiež upozorňuje na svoj všeobecný komentár č. 3 (2003) ohľadom HIV/Aids a práv dieťaťa, odstavce 11 a 12, a na svoj všeobecný komentár č. 4 (2003) o zdraví adolescentov, odstavec 6.

¹⁵ „Prístup k vzdelávaniu pre všetkých, založený na ľudských právach: Rámec pre realizáciu práva detí na vzdelanie a práv v rámci vzdelávania“, UNICEF/UNESCO (2007).

108. Vzdelávanie v oblasti ľudských práv môže formovať motiváciu a správanie sa detí, len keď sa ľudské práva praktizujú v inštitúciách, v ktorých sa dieťa vzdeláva, hrá a žije spolu s inými deťmi a dospelými.¹⁶ Právo dieťaťa byť vypočuté je obzvlášť kriticky skúmané deťmi v tých inštitúciách, v ktorých deti môžu pozorovať, či sa ich názorom naozaj prikladá primeraná váha tak, ako je deklarované v Dohovore.

109. Účasť dieťaťa je nevyhnutná pre vytváranie spoločenskej klímy v triede, ktorá stimuluje spoluprácu a vzájomnú podporu potrebnú pre interaktívne vzdelávanie zamerané na dieťa. Prikladanie váhy názorom detí je dôležité najmä pri eliminácii diskriminácie, prevencii šikanovania a pri disciplinárnych opatreniach. Výbor víta rozširovanie rovesníckeho vzdelávania a rovesníckeho poradenstva.

110. Stála účasť detí na rozhodovacích procesoch by sa mala dosahovať prostredníctvom, medzi iným, triednych rád, študentských rád a zastúpenia študentov v školských radách a výboroch, v ktorých môžu slobodne vyjadrovať svoje názory na vypracovávanie a realizáciu školských smerníc a kódexov správania sa. Tieto práva je potrebné zapracovať do legislatívy a nespoliehať sa na dobrú vôľu úradov, škôl a riaditeľov ich realizovať.

111. Mimo školy, štáty, ktoré sú zmluvnými stranami dohovoru, by mali viesť dialóg s deťmi na miestnej aj národnej úrovni ohľadom všetkých aspektov vzdelávacej politiky, vrátane, medzi iným, posilňovania pre deti priateľského charakteru vzdelávacieho systému, neformálnych a informálnych možností vzdelávania, ktoré dávajú deťom „druhú šancu“, školských osnov, vyučovacích metód, školských štruktúr, štandardov, vytvárania rozpočtov a systémov ochrany detí.

112. Výbor nabáda štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby podporovali rozvoj nezávislých študentských organizácií, ktoré môžu pomáhať deťom v kompetentnom zohrávaní ich participačnej úlohy vo vzdelávacom systéme.

113. V rozhodnutiach ohľadom prechodu na ďalšiu úroveň škôl alebo voľby tried podľa schopností, musí byť zabezpečené právo dieťaťa byť vypočuté, keďže tieto rozhodnutia hlboko ovplyvňujú najlepší záujem dieťaťa. Takéto rozhodnutia musia byť administratívne a súdne preskúmateľné. Okrem toho, v disciplinárnych záležitostiach musí byť plne rešpektované právo dieťaťa byť vypočuté.¹⁷ Najmä v prípade vylúčenia dieťaťa z výuky alebo zo školy takéto rozhodnutie musí byť preskúmateľné súdom, keďže odporuje právu dieťaťa na vzdelávanie.

114. Výbor víta zavádzanie školských programov priateľských pre deti v mnohých krajinách, ktoré sa snažia poskytovať interaktívne, humánne, ochranné a participačné prostredia, ktoré

¹⁶ Výbor pre práva dieťaťa, všeobecný komentár č. 1 (2001) o zámeroch vzdelávania (čl. 29, odstavec 1 Dohovoru), (CRC/GC/2001/1).

¹⁷ Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, by si mali pozrieť všeobecný komentár č. 8 (2006) o práve dieťaťa na ochranu pred telesnými trestami a inými krutými a degradujúcimi formami trestov, ktorý vysvetľuje stratégie zamerané na eliminovanie telesných trestov (CRC/C/GC/8).

pripravujú deti a mládež na aktívnu úlohu v spoločnosti a na zodpovedné občianstvo v rámci ich komunit.

5. Pri hrách a rekreačných, športových a kultúrnych aktivitách

115. Deti potrebujú hry a rekreačné, fyzické a kultúrne aktivity pre svoj rozvoj a socializáciu. Tie by mali byť navrhované tak, aby brali do úvahy záľuby a schopnosti detí. S deťmi, ktoré sú schopné vyjadrovať svoje vlastné názory, by sa mal viesť dialóg ohľadom prístupnosti a vhodnosti hracích a rekreačných možností. Veľmi malým deťom a niektorým deťom s postihnutím, ktoré nie sú schopné zúčastňovať sa na formálnych poradenských procesoch, by mali byť poskytované osobitné možnosti vyjadrovať svoje želania.

6. Na pracovisku

116. Deťom, ktoré pracujú v mladšom veku, než je povolené zákonmi a Dohovormi Medzinárodnej organizácie práce č. 138 (1973) a 182 (1999) musia byť vypočuté v prostredí citlivom pre deti, aby bolo možné pochopiť ich názory na danú situáciu a ich najlepší záujem. Mali by byť zapájané do hľadania riešenia, ktoré rešpektuje ekonomické a spoločensko-štrukturálne obmedzenia, ako aj kultúrny kontext, v ktorom tieto deti pracujú. Deti by tiež mali byť vypočuté, keď sa vypracovávajú smernice za účelom eliminácie hlavných príčin detskej práce, najmä ohľadom vzdelávania.

117. Pracujúce deti majú právo byť chránené zákonom proti vykorisťovaniu a mali by byť vypočuté, keď sú pracoviská a pracovné podmienky preskúmané inšpektormi šetriacimi realizáciu pracovných zákonov. Deti a zástupcovia združení pracujúcich detí, v prípade, že existujú, by tiež mali byť vypočuté pri vypracovávaní návrhov pracovných zákonov alebo keď sa zvažuje a vyhodnocuje vymáhanie zákonov.

7. V situáciách zahŕňajúcich násilie

118. Dohovor ustanovuje právo dieťaťa byť chránené pred všetkými formami násilia a povinnosť štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby zabezpečili toto právo pre každé dieťa bez akejkoľvek diskriminácie. Výbor nabáda štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby sa radili s deťmi pri vypracovávaní a realizácii legislatívnych, plánovacích, vzdelávacích a iných opatrení za účelom riešenia všetkých foriem násilia. Osobitnú pozornosť je potrebné venovať zabezpečeniu toho, aby marginalizované a znevýhodnené deti, ako sú vykorisťované deti, deti žijúce na uliciach a utečenecké deti nie sú vylúčené z poradenských procesov za účelom zisťovania názorov na príslušné legislatívne a plánovacie procesy.

119. V tomto ohľade Výbor víta zistenia Štúdie generálneho tajomníka o násilí voči deťom a nalieha na štáty, ktoré sú zmluvnými stranami dohovoru, aby plne realizovali jej odporúčania, vrátane odporúčania poskytovať deťom priestor na voľné vyjadrovanie svojich názorov a na

prikladanie primeranej váhy takýmto názorom vo všetkých aspektoch prevencie, nahlasovania a monitorovania násilia voči nim.¹⁸

120. Väčšina násilia páchaného voči deťom ostáva bez protestov, pretože určité formy násilníckeho správania sú chápané deťmi ako akceptovaná prax, a z dôvodu nedostatku mechanizmov nahlasovania priateľských pre deti. Napríklad nemajú, komu to nahlásiť dôverne a v bezpečí ohľadom zažitého zlého zaobchádzania, ako sú telesné tresty, poškodzovanie pohlavných orgánov alebo predčasné manželstvá, a nejestvuje žiadny kanál na to, aby mohli informovať o svojich všeobecných pozorovaniach tých, ktorí sú zodpovední za realizáciu ich práv. Takto efektívne zapájanie detí do ochranných opatrení vyžaduje, aby deti boli informované o ich práve byť vypočuté a aby vyrastali bez akýchkoľvek foriem fyzického a psychického násilia. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, zaväzujú všetky inštitúcie pre deti, aby vytvárali ľahký prístup k osobám alebo organizáciám, ktorým môžu dôverne a v bezpečí podávať hlásenia, vrátane telefonických liniek pomoci, a poskytovať miesta, na ktorých deti môžu prispievať svojimi skúsenosťami a názormi na boj proti násiliu proti deťom.

121. Výbor tiež privádza do pozornosti štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, odporúčanie Štúdie generálneho tajomníka o násilí voči deťom za účelom podpory a nabádania detských organizácií a deťmi vedených iniciatív, aby riešili násilie a zahŕňali tieto organizácie do vypracovávania, zavádzania a vyhodnocovania programov a opatrení proti násiliu, aby deti mohli zohrávať kľúčovú úlohu pri ich vlastnej ochrane.

8. Pri rozvoji stratégií prevencie

122. Výbor poznamenáva, že hlasy detí sa stále viac stávajú mocnou silou pri prevencii porušovania práv detí. K dispozícii sú príklady správnej praxe, medzi iným, v oblasti prevencie násilia v školách, boja proti zneužívaniu detí prostredníctvom nebezpečnej a rozsiahlej práce, poskytovania zdravotníckych služieb a vzdelávania deťom žijúcim na ulici a v systéme spravodlivosti pre mladistvých. Deti by mali byť konzultované pri formulovaní legislatívy a smerníc súvisiacich s týmito a inými problémovými oblasťami a zahŕňané do navrhovania, vypracovávania a realizácie súvisiacich plánov a programov.

9. V imigračných a azylových konaniach

123. Deti, ktoré prídu do určitej krajiny spolu s rodičmi, ktorí si hľadajú prácu alebo ako utečenci, sú v obzvlášť zraniteľnej situácii. Z tohto dôvodu je naliehavé plne realizovať ich právo na právo vyjadriť svoje názory na všetky aspekty imigračných a azylových konaní. V prípade migrácie je potrebné dieťa vypočuť ohľadom jeho očakávaní týkajúcich sa vzdelávania a zdravotného stavu, aby ho bolo možné integrovať do vzdelávacích a zdravotníckych služieb. V prípade žiadosti o azyl dieťa musí mať tiež možnosť prezentovať svoje dôvody, ktoré viedli k žiadosti o poskytnutie azylu.

¹⁸ Správa nezávislého experta pre Štúdiu Organizácie spojených národov o násilí voči deťom (A/61/299).

124. Výbor zdôrazňuje, že týmto deťom je potrebné poskytnúť všetky dôležité informácie v ich vlastnom jazyku ohľadom ich nárokov, služieb, ktoré sú k dispozícii, vrátane komunikačných prostriedkov a imigračného a azylového procesu, aby mohli vyjadriť svoj názor a aby tomuto názoru bola v konaniach príkladná primeraná váha. Mal by byť bezplatne ustanovený opatrovník alebo poradca. Deti žiadajúce o azyl môžu tiež potrebovať efektívne vystopovanie rodiny a dôležité informácie o situácii v ich krajine pôvodu, aby bolo možné stanoviť ich najlepší záujem. Osobitnú pomoc môžu potrebovať deti, ktoré boli predtým zapojené do ozbrojeného konfliktu, aby im bolo umožnené vyjadriť svoje potreby. Okrem toho je potrebné venovať pozornosť zabezpečeniu, aby deti bez vlastnej krajiny boli zahŕňané do rozhodovacích procesov na územiach, na ktorých pobývajú.¹⁹

10. V núdzových situáciách

125. Výbor podčiarkuje, že právo stelesnené v článku 12 nezaniká v krízových situáciách, resp. počas ich dozvukov. Existuje rastúci dôkazný materiál o významnom prispievaní, ktorého sú deti schopné v situáciách konfliktov, pri riešení po ukončení konfliktov a v procesoch rekonštrukcie po krízových situáciách.²⁰ Výbor v svojom odporúčaní po dni všeobecnej diskusie v roku 2008 takto zdôraznil, že deti postihnuté krízovými situáciami by mali byť nabádané a malo by im byť umožňované zúčastňovať sa na analyzovaní ich situácie a budúcich perspektív. Účasť detí im pomáha získať späť kontrolu nad svojim životom, prispieva k rehabilitácii, rozvíja organizačné schopnosti a posilňuje pocit identity. Je však potrebná opatrnosť, aby sa deti chránili pred vystavovaním situáciám, ktoré by pravdepodobne boli traumatizujúce alebo škodlivé.

126. Obdobne výbor nabáda štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby podporovali mechanizmy, ktoré umožňujú deťom, najmä dospievajúcim, zohrávať aktívnu úlohu v rekonštrukcii po ukončení stavu núdze a v procesoch riešení po ukončení konfliktov. Ich názory by mali byť vyžadované pri posudzovaní, návrhu, realizácii, monitorovaní a vyhodnocovaní programov. Napríklad deti v utečeneckých táboroch môžu byť nabádané, aby prispievali k svojej vlastnej bezpečnosti a blahu prostredníctvom zakladania detských fôr. Je potrebné poskytovať podporu, aby sa deťom umožnilo ustanovovať takéto fóra a aby sa zabezpečilo, že ich fungovanie bude v súlade s najlepším záujmom detí a ich právom na ochranu pred škodlivými zážitkami.

11. V národnom a medzinárodnom prostredí

127. Veľká časť príležitostí pre účasť detí sa uskutočňuje na komunitnej úrovni. Výbor víta rastúci počet miestnych parlamentov mládeže, samosprávnych detských rád a ad hoc porád, pri ktorých deti môžu vyjadrovať svoje názory v rozhodovacích procesoch. Tieto štruktúry formálnej reprezentatívnej účasti v miestnych samosprávach by mali byť len jedným z mnohých

¹⁹ Pozrite si Všeobecný komentár Výboru č. 6 (2005) o zaobchádzaní s nesprievádzanými a oddelenými deťmi mimo ich krajiny pôvodu (CRC/GC/2005/6).

²⁰ „Účasť detí a mládeže v núdzových situáciách: Návod pre humanitárne organizácie“, UNICEF, Bangkok (2007).

prístupov k realizácii článku 12 na miestnej úrovni, keďže umožňujú len relatívne malému počtu detí angažovať sa v ich miestnych komunitách. Konzultačné hodiny politikov a verejných činiteľov, dni otvorených dverí a návštevy na školách a v škôlkach vytvárajú dodatočné príležitosti pre komunikáciu.

128. Deti by mali byť podporované a nabádané k vytváraniu ich vlastných, deťmi vedených organizácií a iniciatív, ktoré budú vytvárať priestor pre zmysluplnú účasť a zastúpenie. Deti okrem toho môžu prispievať svojimi pohľadmi, napríklad, na návrh škôl, detských ihrísk, parkov, voľnočasových a kultúrnych zariadení, verejných knižníc, zdravotných zariadení a miestnych dopravných systémov, za účelom zabezpečenia primeranejších služieb. V komunitných rozvojových plánoch, ktoré vyžadujú verejnú diskusiu, by názory detí mali byť explicitne zahrnuté.

129. Takéto príležitosti pre účasť sú medzičasom zavádzané v mnohých krajinách aj na okresnej, regionálnej, federálnej, a celonárodnej úrovni, pri ktorých parlamenty mládeže, rady a konferencie zabezpečujú fóra pre deti, aby mohli prezentovať svoje názory a aby ich dávali na známosť príslušnému publiku. Mimovládne organizácie a organizácie občianskej spoločnosti rozvinuli prax na podporu detí, ktorá zabezpečuje transparentnosť zastúpenia a pôsobia proti riziku manipulácie, resp. formálnej účasti.

130. Výbor víta významné príspevky od organizácie UNICEF a mimovládnych organizácií pri propagovaní zvyšovania povedomia o práve detí byť vypočuté a ich účasti vo všetkých oblastiach ich života, a nabáda ich, aby ďalej podporovali účasť detí vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ich dotýkajú, vrátane tej najnižšej, komunitnej aj národnej, resp. medzinárodnej úrovni a napomáhať výmene najlepšej praxe. Malo by sa aktívne podporovať vytváranie kontaktov medzi organizáciami vedenými deťmi za účelom zvyšovania možností pre zdieľané vzdelávanie a platformy pre kolektívnu obhajobu.

131. Na medzinárodnej úrovni, účasť detí na Svetových summitoch pre deti, zvolaných Valným zhromaždením OSN v roku 1990 a 2002 a zahrnutie detí do procesu podávania správ pre Výbor pre práva dieťaťa sú osobitne významné. Výbor víta písomné správy a dodatočné ústne informácie predložené detskými organizáciami a zástupcami detí v procese monitorovania realizácie práv detí štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, a nabáda štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, a mimovládne organizácie, aby podporovali deti pri ich prezentácii svojich názorov Výboru.

D. Základné požiadavky pre realizáciu práva dieťaťa byť vypočuté

132. Výbor nalieha na štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby sa vyvarovali symbolických opatrení, ktoré obmedzujú vyjadrovanie názorov deťmi, alebo ktoré umožňujú deťom byť vypočuté, no neprikladajú ich názorom primeranú váhu. Zdôrazňuje, že manipulácia detí dospelými, dostávanie detí do situácií, v ktorých im je povedané, čo môžu povedať, alebo vystavovanie detí riziku ublíženia následkom ich účasti sú neetické praktiky a nie je možné ich chápať ako realizáciu článku 12.

133. Aby účasť bola efektívna a zmysluplná, musí byť chápaná ako proces, nie ako individuálna jednorazová udalosť. Skúsenosti od prijatia Dohovoru o právach dieťaťa v roku 1989 viedli k širokej zhode ohľadom základných požiadaviek, ktoré je potrebné splniť pre zabezpečenie efektívne, etickej a zmysluplnej realizácie článku 12. Výbor odporúča, aby štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, integrovali tieto požiadavky do všetkých legislatívnych a ostatných opatrení pre realizáciu článku 12.

134. Všetky procesy, v ktorých je dieťa alebo deti vypočúvané a ktorých sa zúčastňuje/-jú, musia byť:

- (a) Transparentné a informatívne - deťom musia byť poskytnuté úplné, prístupné, diverzitne citlivé a veku primerané informácie o ich práve slobodne vyjadrovať svoje názory a práve, aby ich názorom bola prikladaná primeraná váha, a o tom, ako sa takáto účasť uskutoční, aký je jej rozsah, účel a potenciálny dopad;
- (b) Dobrovoľné - deti by nikdy nemali byť donucované, aby vyjadrili svoje názory proti svojej vôli a mali by byť informované, že môžu ukončiť svoju účasť v ktoromkoľvek štádiu;
- (c) Rešpektujúce - názory detí je potrebné brať s rešpektom a ich názory by mali byť poskytované s možnosťou iniciovať nápady a činnosti. Dospelí pracujúci s deťmi by mali oceňovať, rešpektovať a budovať na dobrých príkladoch účasti detí, napr. ich prispievaniu k rodinnému, školskému, kultúrnemu a pracovnému prostrediu. Musia tiež chápať socio-ekonomický, environmentálny a kultúrny kontext života detí. Osoby a organizácie pracujúce pre deti a s deťmi by mali rešpektovať názory detí ohľadom účasti na verejných podujatiach;
- (d) Relevantné - záležitosti, ohľadom ktorých deti majú právo vyjadrovať svoje názory, musia byť skutočne dôležité pre ich život a musia im umožňovať využívať ich znalosti, zručnosti a schopnosti. Okrem toho je potrebné vytvoriť priestor, ktorý umožní deťom poukazovať na záležitosti, ktoré sami označia ako relevantné a dôležité, a riešiť ich;
- (e) Priateľské pre deti - prostredia a pracovné metódy by mali byť prispôsobené schopnostiam detí. Je potrebné dávať k dispozícii adekvátny čas a zdroje na zabezpečenie, že deti budú adekvátne pripravené a budú mať odvahu a možnosť prispieť svojimi názormi. Je potrebné brať do úvahy fakt, že deti budú potrebovať rôzne úrovne podpory a formy účasti podľa ich veku a rozvíjajúcich sa schopností;
- (f) Inkluzívne - účasť musí byť inkluzívna, musí sa vyvarovať jestvujúcim modelom diskriminácie a musí podporovať príležitosti pre marginalizované deti, musí zahŕňať dievčatá aj chlapcov (pozrite si odstavec 88 vyššie). Deti nie sú homogénnou skupinou a účasť musí zabezpečiť rovnosť príležitostí pre všetkých, bez diskriminácie, na akomkoľvek základe. Je potrebné tiež zabezpečiť, aby programy boli kultúrne citlivé pre deti zo všetkých komunít;
- (g) Podporované zaškoľovaním - dospelí potrebujú prípravu, schopnosti a podporu, aby mohli efektívne uľahčovať účasť detí, aby sa im poskytli napr. schopnosti načúvať, pri práci spolu s deťmi a efektívnom zapájaní detí v súlade s ich rozvíjajúcimi sa

schopnosťami. Samotné deti sa môžu zúčastňovať ako školitelia a facilitátori ohľadom toho, ako podporovať efektívnu účasť; potrebujú budovanie spôsobilosti za účelom posilňovania ich schopností, napríklad povedomí o efektívnej účasti pri realizácii ich práv a zaškolení v organizovaní stretnutí, získavania finančných prostriedkov, jednaní s médiami, rozprávanie na verejnosti a obhajobe;

(h) Bezpečné a citlivé na riziká - v niektorých situáciách môže vyjadrovanie názorov zahŕňať riziká. Dospelí majú zodpovednosť voči deťom, s ktorými pracujú, a musia prijať všetky opatrenia, aby minimalizovali riziko vystavenia detí násiliu, zneužívaniu a akémukoľvek negatívne dôsledku ich účasti. Kroky potrebné pre zabezpečenie adekvátnej ochrany zahŕňajú rozvoj jasnej stratégie ochrany detí, ktorá rozoznáva konkrétne riziká, ktorým určité skupiny detí čelia a dodatočné bariéry, ktorým čelia pri získavaní pomoci. Deti si musia byť vedomé svojho práva na ochranu proti ublíženiu a musia vedieť, kde hľadať pomoc v prípade potreby. Investovanie do práce s rodinami a komunitami je dôležité na to, aby sa budovalo chápanie hodnoty a dôsledkov účasti, a aby sa minimalizovali riziká, ktorým môžu byť deti inak vystavené;

(i) Zodpovedné - veľmi dôležitý je záväzok prijímať následné kroky a vyhodnocovať ich. Napríklad, v akomkoľvek výskume alebo konzultačnom procese deti musia byť informované o tom, ako ich názory boli interpretované a použité, a v prípade potreby im musí byť poskytnutá možnosť namietat' alebo ovplyvniť analýzu a zistenia. Deti majú tiež nárok na poskytnutie jasnej spätnej väzby o tom, ako ich účasť ovplyvnila výsledky. Všade, kde je to vhodné, deťom musí byť daná možnosť zúčastňovať sa na následných procesoch a aktivitách. Všade, kde je to možné, je potrebné vykonávať monitorovanie a vyhodnocovanie účasti detí spolu so samotnými deťmi.

E. Závery

135. Investovanie do realizácie práva dieťaťa byť vypočuté vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, resp. do toho, aby na jeho názory bol braný patričný ohľad, je jasným a okamžitým právnym záväzkom štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru. Je to právo každého dieťaťa bez akejkoľvek diskriminácie. Dosiachnutie zmysluplných možností realizácie článku 12 bude vyžadovať odstránenie právnych, politických, ekonomických, spoločenských a kultúrnych bariér, ktoré v súčasnosti bránia možnosti detí byť vypočuté a ich prístupu k účasti vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ich dotýkajú. To vyžaduje pripravenosť spochybňovať domnienky o schopnostiach detí a podnecovať vytváranie prostredí, v ktorých deti môžu budovať a prejavovať svoje schopnosti. Vyžaduje to tiež zaviazanie sa zabezpečiť zdroje a zaškolenie.

134. Splnenie týchto záväzkov bude predstavovať výzvu pre štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru. Je to však dosiahnuteľný cieľ, ak stratégie naznačené v tomto všeobecnom komentári budú systematicky realizované a ak sa bude budovať kultúra rešpektu voči deťom a ich názorom.
